

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ahola, Sari; Hirvelä, Tuija

Title: Pohjoissaamen tutkintoon osallistuneet vuosina 2014–2023

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Opetushallitus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Ahola, S., & Hirvelä, T. (2024). Pohjoissaamen tutkintoon osallistuneet vuosina 2014–2023. In T. Leblay, & S. Ahola (Eds.), *Yleiset kielitutkinnot 30 vuotta* (pp. 52-55). Opetushallitus. Raportit ja selvitykset, 2024: 8. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/yleiset-kielitutkinnot-30-vuotta>

Sari Ahola
tutkimuskoordinaattori
Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus

Tuija Hirvelä
projektitutkija
Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus

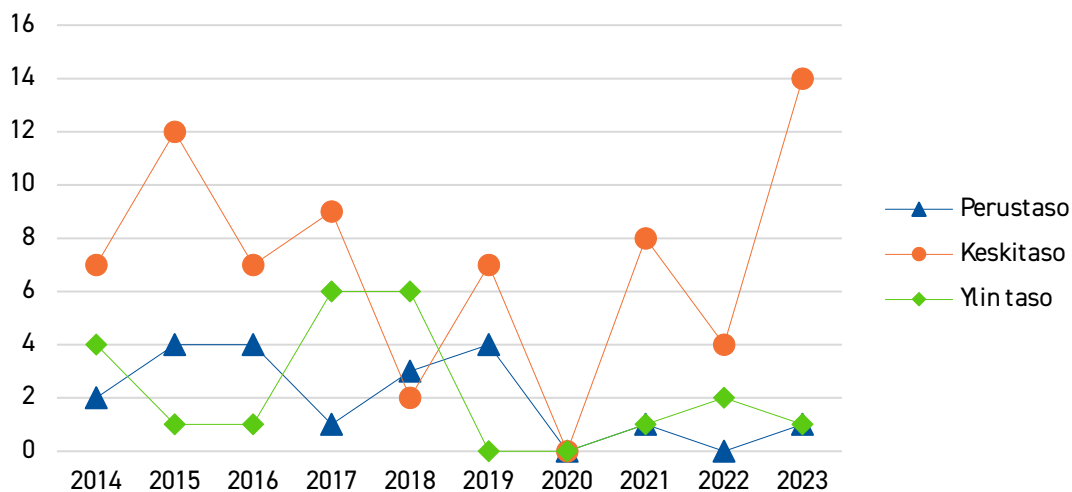
Pohjoissaamen tutkintoon osallistuneet vuosina 2014–2023

Artikkelissa kuvaamme, keitä vuosina 2014–2023 yleisten kielitutkintojen pohjoissaamen (myöhemmin pelkkä saame) tutkintoon osallistuneet ovat ja miksi he ovat osallistuneet tutkintoon sekä miten he käyttävät arjessaan saamen kieltä.

Saamen tutkintoa on järjestetty vuodesta 1998 kerran vuodessa keväällä. Alussa tutkintoja järjestettiin vain perus- ja keskitasolla, mutta vuodesta 2005 alkaen tutkintoa on voinut suorittaa myös ylimmällä tasolla. Tutkintomahdollisuuksien lisääminen on yhteydessä vuonna 2003 voimaan astuneeseen saamen kielilakiin (1086/2003), jolla pyritään turvaamaan saamelaisten kielelliset oikeudet.

Tutkintoja tarjotaan eri puolilla Suomea useammassa oppilaitoksessa, mutta tutkintoon osallistuneista pääosa suorittaa tutkinnon Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa Inarissa. Vuosina 1998–2024 saamen tutkinnon on suorittanut kaiken kaikkiaan 417 henkilöä. Suosituin testitaso on ollut keskitaso, jossa osallistujia on ollut yhteensä 250 henkilöä. Perustasolla osallistujia on ollut 127 ja ylimmällä tasolla 40. Suurimmat testikertaiset osallistujamäärät olivat vuosina 2005–2012, jolloin testikerralla osallistui vuosittain noin 25–50 henkilöä.

Alla olevassa kuviossa (kuvio 1) voi nähdä tarkemmin osallistujamäärät vuosien 2014–2023 aikana. Kuvioista on havaittavissa, että viimeisten kymmenen vuoden aikana osallistujamäärät ovat vaihdelleet merkittävästi, mutta vuosittain yhteensä eri tutkintotasolle on osallistunut keskimäärin 11–16 henkilöä. Vuonna 2020 tutkintoa ei järjestetty koronaepidemian vuoksi.

KUVIO 1 SAAMEN TUTKINNON OSALLISTUJAMÄÄRÄT VUOSINA 2014–2023

Keitä pohjoissaamen tutkintoon osallistuvat ovat?

Osallistujille lähetetään aina ennen tutkintopäivää taustatietokysely, johon vastaaminen on vapaaehtoista. Taustatietokyselyssä osallistujilta kysytään tietoja heidän ensikielestään, koulutusasteestaan ja sosioekonomisesta asemastaan sekä tutkintotodistuksen käyttötarkoituksesta. Lomakkeen lopussa on myös kysymyksiä tutkintokielen opiskelusta ja kielenkäytöstä: miten kauan ja missä osallistuja on opiskellut tutkintokieltä ja miten usein osallistuja puhuu, lukee, kirjoittaa tai kuuntelee tutkintokieltä sekä missä tilanteissa hän käyttää tutkintokieltä. Taustatietokyselyn lisäksi tässä artikkelissa on hyödynnetty YKIn tutkintorekisteriä, josta saadaan tietoa mm. osallistujien iästä ja sukupuolesta.

Vuosina 2014–2023 saamen kielen perus-, keski- ja ylimmän tason tutkinnoissa on ollut yhteensä 112 osallistujaa, joista 79 on vastannut taustatietokyselyyn. Lähtään osallistujat ovat olleet tarkastelujaksolla varsin eri-ikäisiä, sillä nuorimmat osallistujat ovat olleet alle 20-vuotiaita ja vanhimmat puolestaan noin 60-vuotiaita. Pääosa osallistujista on kuitenkin ollut suomea ensikielenään puhuvia 21–40-vuotiaita aikuisia. Muutama osallistujista (n = 4) on ilmoittanut (yhdeksi) ensikielekseen myös saamen, mutta saamea ensikielenään puhuvien määrä on vähentynyt vuosien myötä, sillä esimerkiksi ennen vuotta 2010 heitä oli vielä noin 12 % kaikista osallistujista (n = 24/196, Neittaanmäki, Toivola & Tossavainen 2010).

Tarkastelujaksolla taustatietolomakkeeseen vastanneet osallistujat olivat hyvin kouluttautuneita, koska heistä jopa 63 % oli käynyt korkea-asteen ja keskiasteen koulutuksen saaneita heistä oli 32 %. Tutkinnon suorittamisen aikana he olivat joko töissä (46 %) tai opiskelemassa (43 %). Joukossa oli myös muutamia työttömiä tai yrittäjiä, mutta heidän määränsä koko suorittajajoukossa oli varsin vähäinen (5 %). Työssäkäyvistä pääosa työskenteli joko terveydenhuollon tai sosiaalipalvelujen parissa (35 %) tai opetus-, koulutus- tai tutkimusalalla (29 %). Jonkin verran oli myös osallistujia, jotka ilmoittivat olevansa kaupan, majoituksen tai ravintola-alan tehtävissä (9 %).

Osallistujilla oli erilaisia syitä tulla tutkintoon ja saada saamen taidostaan todistus, sillä yli puolet heistä (54 %) ilmoitti käyttävänsä todistustaan työnhakuun. Kolmannes (32 %) taas tarvitsi todistusta osoittaakseen kielitaitonsa nykyiselle työnantajalleen. Näihin kahteen käyttötarkoitukseen ovat todennäköisesti vastanneet samat osallistujat, koska kysymykseen todistuksen käyttötarkoituksesta osallistujat pystyvät valitsemaan taustatietokyselyssä useamman vaihtoehdon. Työperusteisten syiden lisäksi vastaajista 14 % ilmoitti käyttävänsä todistusta opiskelupaikan hakuun tai opiskeluun. Tutkinnon kautta haluttiin myös tietoa omasta kielitaitotasosta, koska yli puolet (49 %) taustatietokyselyyn vastanneista ilmoitti haluavansa tutkinnon avulla palautetta omasta kielitaidostaan. Osallistujat pystyvät myös vastaamaan tähän kysymykseen kirjoittamalla, ja näissä vastauksissa oli mainittu keskeisenä syynä mm. kielen säilyminen ja oman saamenkielisen identiteetin vahvistaminen. Lisäksi kirjallisissa huomioissa oli mainittu halu ymmärtää paikallista kulttuuria ja ihmisiä sekä halu osata saamea perheen vuoksi.

Miten usein ja missä osallistujat käyttävät saamen kieltä?

Osallistujat käyttivät taustatietokyselyn vastausten perusteella kieltä arjessaan melko aktiivisesti. Perheen kanssa saamen käyttö oli osalle osallistujista melko tavallista, sillä vajaa kolmannes (29 %) ilmoitti puhuvansa saamea joka päivä perheensä kanssa. Todennäköisesti nämä osallistujat elivät kaksikielisessä perheessä, jossa puoliso oli saamenkielinen, koska lähes kaikki tutkintoihin osallistuneet ilmoittivat olevansa itse ensikieleltään suomenkielisiä (96 %). Kerran pari viikossa saamea perheen kanssa käyttäviä oli 23 % ja kerran kuussa tai harvemmin käyttäviä 17 % kaikista vastanneista. Koska monet olivat ilmoittaneet ensikielekseen suomen, ei ollut yllätys, että jopa kolmannes

vastaajista (31 %) ei puhunut koskaan saamea perheensä kanssa. Ystävien ja tuttavien kanssa saamea käytettiin taas useammin, sillä suurin osa vastanneista kertoi käyttävänsä ystäväpiirissään saamea joko joka päivä (37 %) tai kerran pari viikossa (39 %). Ainoastaan 12 % vastanneista ilmoitti, ettei käytä lainkaan saamea ystäväpiirissään.

Saameksi myös luettiin usein, sillä kaikki osallistujat ilmoittivat lukevansa saamenkielisiä lehtiä tai verkkosivuja joko päivittäin (54 %), kerran pari viikossa (36 %) tai kerran kuussa (9 %). Hieman useammin kuitenkin kuunneltiin saamen kieltä, sillä vastaajat kertoivat seuraavansa joko joka päivä (62 %) tai kerran pari viikossa (30 %) saamenkielisiä televisio- tai radio-ohjelmia tai yleensä mediaa saamen kielellä.

Kirjoittamiseen saamea sen sijaan käytettiin harvoin, sillä ainoastaan 18 % vastanneista kertoi viestittelevänsä usein puhelimella (tekstiviesti, WhatsApp, Snapchat) saameksi ystäviensä tai tuttaviensa kanssa. Tavallisinta oli, että saameksi kirjoitettiin viesti ystäväille tai tuttavalle joko kerran pari viikossa (36 %) tai kerran kuussa (21 %). Vastanneissa oli kuitenkin jopa viidennes (25 %) sellaisia, jotka eivät kirjoittaneet koskaan viestejä ystävilleen saameksi. Virallisempia sähköpostiviestejä kirjoitettiin vielä harvemmin kuin puhelimella lähetettäviä viestejä, sillä jopa 36 % vastanneista ilmoitti, ettei koskaan kirjoittanut saamenkielisiä sähköpostiviestejä. Tyypillisimmin vastaajat kertoivat lähettävänsä sähköpostiviestejä saameksi joko vain kerran kuussa tai harvemmin (36 %). Sosiaalista mediaa käytettiin myös ilmeisesti pääasiassa suomeksi, sillä vain 10 % kertoi käyttävänsä sosiaalista mediaa päivittäin saameksi ja kerran pari viikossa käyttäviä vastanneista oli 29 %. Suurin osa ei käyttänyt somessa lainkaan saamen kieltä (36 %) tai käytti sitä vain kerran kuussa tai harvemmin (25 %).

Vaikka suurin osa osallistujista todennäköisesti asui saamenkielisellä alueella, he eivät käyttäneet saamea asioidensa hoitamiseen kaupoissa, lääkärillä tai virastoissa. Jopa 68 % vastanneista ilmoitti, että ei käytä koskaan saamea asioidensa hoitamiseen. Ainoastaan muutama käytti saamea joka päivä tai viikoittain (4 %), ja he olivat todennäköisesti tutkintoihin osallistuneita saamea ensikielellään puhuvia. Loput vastanneista (28 %) kertoivat käyttävänsä tutkintokieltä joko kerran kuussa tai harvemmin asioidensa hoitamiseen.

Koska joukossa oli paljon saamea opiskelevia, vastanneista jopa 65 % ilmoitti käyttävänsä joka päivä opiskelussa saamea. Näin iso määrä on siinä mielessä yllättävää, koska vain 43 % vastanneista ilmoitti olevansa tutkintoa suorittaessaan opiskelijoita. Tästä syystä vastaajissa oli todennäköisesti mukana myös sellaisia, jotka opiskelivat työn ohessa tutkintokieltä. Työssä joka päivä saamea käyttäviä oli vain 19 %, joten työssäkäyvistä (46 % vastanneista) vain alle puolet käytti saamea aktiivisesti työtehtävissään. Saamea kuitenkin tarvittiin jonkin verran työssä, koska 28 % taustatietokyselystä vastanneista kertoi käyttävänsä viikoittain saamea työssään.

Lopuksi

Tässä artikkelissa keskityimme lähinnä osallistujien taustamuuttujiin, emmekä esitelleet osallistujien tutkintotuloksia. Syynä tähän on se, että osallistujien vähäisen määrän vuoksi osallistujat saatetaan tunnistaa raportoinnista. Yleisesti ottaen tarkastelujaksolla saamen tutkintoihin osallistuneet ovat kuitenkin osanneet valita itselleen oikean tutkintotason, ja he olivat saavuttaneet pääosin kaikista osakokeista tutkintotasolla vaadittavan kielitaidon. Tekstin ymmärtämisen taito on ollut tarkastelujakson aikana keski- ja ylimmällä tasolla vahvin taito, perustasolla osallistujat taas ovat osanneet kirjoittaa hyvin. Perustasolla hyviä kirjoittamisen tuloksia selittää se, että tällä tutkintotasolla kirjoittamisen tehtävistä voi suoriutua tuttujen, usein toistuvien ilmaisujen avulla, koska siinä aihepiirit liittyvät vielä vahvasti osallistujan henkilökohtaiseen elämään. Keskitasolla kirjoittamisen taidossa

vaaditaan jo taitoa kirjoittaa ymmärrettävää ja johdonmukaista tekstiä erilaisissa viestintätilanteissa, joista kaikki eivät välttämättä ole aiheeltaan täysin tuttuja osallistujalle. Kirjoittaminen olikin monelle keskitasolle osallistuneelle heikoin taito, mutta siitä huolimatta lähes kaikki osallistujat saavuttivat myös kirjoittamisesta vähintään taitotason 3 (B1). Mielenkiintoista oli se, että sekä perustason että ylimmän tason osallistujille puheen ymmärtäminen oli tulosten perusteella vaikein taito, mutta heistäkin lähes kaikki saavuttivat tutkintotasolle asetetut kriteerit. Puheen ymmärtäminen on monelle osallistujalle vaikea osakoe, koska tehtävät edellyttävät myös aina lukemista ja kirjoittamista ja koska osakokeessa kuultavien tekstien kuuntelukerrat on rajoitettu ja osioihin vastaamisajat aikataulutettu. Lisäksi osakoe suoritetaan kielistudiossa, mistä osalla osallistujista ei välttämättä ole aikaisempaa kokemusta.

Puhuminen ei näyttäytynyt tulosten perusteella millään tutkintotasolla vaikeimpana taitona, mutta se oli toiseksi vaikein taito keskitasolla. Keskitasolla monet saavuttivat puhumisessa samoin kuin kirjoittamisen osakokeessa taitotason 3, mutta taitotason 4 (B2) saavuttaneita oli vain noin kolmannes osallistujista, kun esimerkiksi tekstin ymmärtämisessä jopa puolet osallistujista saavutti taitotason 4 (B2). Kirjoittamisesta ja puhumisesta saadut tulokset olivat varsin samankaltaiset kuin vuonna 2017 ilmestyneessä artikkelissa (Ahola & Tossavainen 2017), jossa tarkasteltiin saamen tutkintoon osallistuneiden käsityksiä saamen kielen käytöstä ja merkityksestä. Tutkimusaineiston (Webropol-kysely, n = 40) vastausten perusteella monet saamen tutkintoon osallistuneet pitivät kirjoittamista ja puhumista vaikeimpina taitoina. Syynä tähän he mainitsivat tavallisesti kielenkäyttömahdollisuuksien vähäisyyden. He kertoivat kirjoittavansa saamea todella harvoin, mutta sosiaalisen median käyttö oli jonkin verran lisännyt saameksi kirjoittamisen mahdollisuuksia. Lisäksi heillä oli vain vähän mahdollisuuksia puhua arjessaan saamea, ja usein vuorovaikutustilanteissa saamen rinnalla käytettiin suomen kieltä. Taitoa puhua ja kirjoittaa saamea kuitenkin arvostettiin paljon, koska niiden hallintaa pidettiin merkinä hyvästä saamen kielen taidosta. (Ahola & Tossavainen 2017.) Myös tämän tutkimuksen mukaan monen osallistujan kohdalla kielen puhuminen ja etenkin kirjoittaminen oli vähäistä, mikä oli yhteydessä taidoista saatuihin taitotasoarvioihin. Sen sijaan internetin ja sosiaalisen median avulla mahdollisuudet lukea ja kuulla kieltä aiempaa helpommin selkeästi vahvistivat osallistujien ymmärtämisen taitoja keskitasolla.

Vaikka YKIn saamen tutkintoon osallistuneiden määrä vuosittain on melko pieni, osallistujien taustatietojen perusteella tutkinnolle on kuitenkin tarvetta. Monille osallistujille on työn takia tärkeää osoittaa saamen kielen taitonsa, ja taustatietokyselyn vastausten perusteella monille saamen kieli on myös osa heidän normaalia arkeaan. Ilahduttavaa osallistujien vastausten perusteella oli myös se, että vaikka pääosa vastanneista ilmoitti olevansa ensikieleltään suomea puhuvia, he pitivät vastausten perusteella saamen kielen hallintaa tärkeänä omassa elinympäristössään.

Lähteet

Ahola, S., & Tossavainen, H. 2017. Pohjoissaamen tutkintoon osallistujien kielenkäyttötarpeet ja saamen kielen merkitys arjessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14.9.2017 (Syyskuu). <http://www.kieliverkosto.fi/article/pohjoissaamen-tutkintoon-osallistujien-kielenkayttotarpeet-ja-saamen-kielen-merkitys-arjessa/>

L 1086/2003. Saamen kielilaki 15.12.2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>

Neittaanmäki, R., Toivola (Ahola), S. & Tossavainen, H. 2010. *Who Needs the Certificate of Northern Sami?* Konferenssiesitelmä, ETMU-days: Negotiating the Local and Global, Oulu 21.10.2010